

Ks. Roman BARTNICKI

WSPÓŁCZESNA INTERPRETACJA PRZYPOWIEŚCI JEZUSA CHRYSYSTUSA

Treść: 1. Biblijna terminologia; 2. Przypowieści w Starym Testamencie i w literaturze hellenistycznej; 3. Definicje przypowieści; 4. Cechy charakterystyczne gatunku literackiego „przypowieść”; 5. Krytyka klasyfikacji Jülichera; 6. Liczba i podział przypowieści; 7. Występowanie przypowieści w Ewangeliach; 8. Charakterystyka przypowieści w poszczególnych Ewangeliach; 9. Cel wygłoszenia przypowieści Jezusa; 10. Wskazania dla interpretacji przypowieści.

Słowa kluczowe: przypowieści, teologia Nowego Testamentu, hermeneutyka przypowieści, Jülicher Adolf.

Keywords: parables, Theology of the New Testament, Hermeneutics of parables, Jülicher Adolf.

Niezależnie od różnorodności tekstów określonych w Nowym Testamencie terminami *paroimia* lub *parabolē*, wspólne dla nich cechy charakterystyczne pozwalają na uznanie ich za ten sam gatunek literacki. Wśród tych cech wymienić wypada zwłaszcza: „narracyjność” i „metaforyczność”¹. Niektórzy dodają jeszcze „krótkość”². Oczywiście te cechy wiążą się z innymi jeszcze kryteriami³. W języku polskim istnieje kilka opracowań poświęconych przypowieściom⁴, ale nie uwzględniają one najnowszych

¹ Por. P. RICOEUR, "Biblische Hermeneutik", w: W. HARNISCH (red.), *Die Neutestamentliche Gleichnisforschung im Horizont von Hermeneutik und Literaturwissenschaft* (WdF 575), Darmstadt 1982, 248; B. HEININGER, *Metaphorik, Erzählstruktur und szenisch-dramatische Gestaltung in den Sondergutgleichnissen bei Lukas* (NTA.NF 24), Münster 1991, 21-30; T. SÖDING, "Die Gleichnisse Jesu als metaphorische Erzählungen. Hermeneutische und exegetische Überlegungen", w: B. JANOWSKI, N. ZCHOMELIDSE (red.), *Die Sichtbarkeit des Unsichtbaren. Zur Korrelation von Text und Bild im Wirkungskreis der Bibel* (AGWB 3), Stuttgart 2003, 81-118; D. DORMEYER, "Gleichnisse als narrative und metaphorische Konstrukte – sprachliche und handlungsorientierte Aspekte", w: R. ZIMMERMANN (red.), *Hermeneutik der Gleichnisse Jesu. Methodische Neuansätze zum Verstehen urchristlicher Parabeltexte* (WUNT), Tübingen 2008. Już praca V. FUSCO, *Oltre la parabola. Introduzione alle parabole di Gesù*, Roma 1983 zawierała rozdział: *La parabola come racconto* – Przypowieść jako opowiadanie (s. 48-57).

² J.D. CROSSAN, *Cliffs of fall: Paradox and polyvalence in the parables of Jesus*, New York 1980, 2-5; E. RAU, *Reden in Vollmacht. Hintergrund, Form und Anliegen der Gleichnisse Jesu* (FRLANT 149), Göttingen 1990, 73-83; B.B. SCOTT, *Hear Then the Parable: A Commentary on the Parables of Jesus*, Minneapolis 1989, 35: „a short narrative fiction”

³ K. ERLEMANN, *Gleichnisauslegung. Ein Lehr- und Arbeitsbuch* (UTB 2093), Tübingen 1999, 75 n wymienia aż 12 wspólnych cech.

⁴ A. JANKOWSKI, *Rozważania nad Nowym Przymierzem*, Poznań 1958; TENŻE, *Królestwo Boże w przypowieściach*, Poznań 1981, Kraków 2008⁵; J. CZERSKI, "Przypowieści Chrystusa jako gatunek literacki", *Colloquium Salutis* 25(1994)209-230; J. TRELA, *Przypowieści Jezusa a starotestamentalne i rabinackie meszolim*, Lublin 1997; A. PRONZATO, *Przypowieści Jezusa*, tł. J. Merecki, t. 1-2, Kraków 2003-2004; R. MEYNET, *Język przypowieści biblijnych*, tł. A. Wałęcki, Kraków 2005.

badan nad tym gatunkiem literackim. Niniejsze opracowanie będzie próbą całościowego spojrzenia na problemy interpretacji przypowieści Jezusa (z wyłączeniem historii badań oraz metodologii badań⁵), z naciskiem na współczesne osiągnięcia hermeneutyki w tym zakresie.

1. Biblijna terminologia

Polski rzeczownik „przypowieść” jest odpowiednikiem greckiego *parabolē*, który pochodzi od *para* = „obok” i *ballō* = „rzucam”, „kładę”. Czasownik *paraballein* znaczy: „rzucić coś obok czegoś”, „zestawiać”, „porównywać”. Rzeczownik *parabolē* – etymologicznie biorąc – znaczy: „zestawienie”, „porównanie”⁶.

Rzeczownik *parabolē* w LXX przeważnie jest tłumaczeniem hebrajskiego *mâšāl*. Słowo to występuje w Biblii Hebrajskiej 39 razy i obejmuje rozmaite formy literackie: przysłowia (1 Sm 10,12; Prz 1,1,6; 26,7-9), zagadki (Sdz 14,10-18), szyderstwa (Mi 2,4; Ha 2,6), wyrocznie (Lb 23,7,18), metafory i alegorie (Iz 5,1-7; Ez 17,2-24). Termin obejmuje również dydaktyczne przypomnienie historii (Ps 78). W Pierwszej Księdze Królewskiej znajdujemy stwierdzenie, że Salomon wypowiedział 3000 *m^ešālim*, a liczba jego pieśni i poematów osiągnęła liczbę 1005 (1 Krl 5,12) Księga przypisana królowi Salomonowi nosi tytuł *Mišlê - Przysłowia*. Także w Ewangeliach synoptycznych termin *parabolē* obejmuje różne formy literackie: przysłowia (Łk 4,23), przykłady (Łk 12,16-21), podobieństwa (Łk 5,36-39), porównania (Mt 23,27), alegorie (Mt 25,1-13) oraz typowe przypowieści narracyjne⁷.

W NT termin *parabolē* występuje 50 razy: w Liście do Hebrajczyków 2 razy (9,9 i 11,19) użyty jest w sensie „typu”, w Ewangeliach synoptycznych 48 razy w znaczeniu „przypowieść” (17 razy w Mt, 13 razy w Mk, 18 razy w Łk)⁸. Wulgata tłumaczy ten wyraz przez *parabola* (= przypowieść) lub (8 razy w Łk) *similitudo* (podobieństwo).

W Ewangelii Jana zamiast *parabolē* spotykamy 4 razy termin *paroimia* (10,6; 16,25 – 2 razy; 16,29), który Wulgata tłumaczy jako *proverbium*, a na jęz. polski można przetłumaczyć jako „zagadka”, „enigmat”, „przypowieść”⁹.

⁵ Tym zagadnieniom poświęcone są moje opracowania: „Krótka historia interpretacji przypowieści Jezusa Chrystusa”, w: B. ŁOZIŃSKI (red.), *W wierności Bogu i Kościołowi. Księga Pamiątkowa dedykowana Jego Eminencji Józefowi Kardynałowi Glempowi Prymasowi Polski w 80. rocznicę urodzin*, Warszawa 2009, oraz „Postulaty post-krytycznej interpretacji przypowieści Jezusa”, w: W. LINKE (red.), *Trud w Panu nie jest daremny (por. 1 Kor 15,58). Księga Pamiątkowa dla Księdza Profesora Jana Załęskiego w 70. rocznicę urodzin*, (=Rozprawy i Studia Biblijne 35), Warszawa: Vacatio 2010.

⁶ Por. F. HAUCK, „parabolē”, TWNT V, 741; R. POPOWSKI, *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*, Warszawa 1995, 461.

⁷ Por. J.R. DONAHUE, „Przypowieści Jezusa”, w: *Katolicki komentarz biblijny*, red. R.E. BROWN, J.A. FITZMYER, R.E. MURPHY, red. wyd. polskiego W. Chrostowski, Warszawa 2001, 2108. Zob. też F. ZORELL, *Lexicon Hebraicum et aramaicum Veteris Testamenti*, Roma 1968, 482.

⁸ Por. W. BAUER, *Griechisch-deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der frühchristlichen Literatur*, bearbeitet von K. und B. Aland, Berlin – New York 1988⁸, 1238.

⁹ Por. H. HAUCK, „paroimia”, TWNT V, 852-855; H. BALZ, „paroimia”, EWNT III, 99n; R. POPOWSKI, *dz. cyt.*, 471.

2. Przypowieści w Starym Testamencie i w literaturze hellenistycznej

W Starym Testamencie przypowieści mających formę rozwiniętych opowiadań jest niewiele: opowiadanie o zrabowaniu owcy opowiedziane Dawidowi przez proroka Natana (2 Sm 12,1-15), przypowieść o winnicy opowiedziana przez proroka Izajasza (Iz 5,1-7), bajka o wybraniu ciemistego krzaku na króla, opowiedziana przez Jotama z Sychem (Sdz 9,7-15), bajka o oście i cedrze przesłana Amazjaszowi, królowi Judy przez Joasza króla Izraela (2 Krl 14,8nn.). Znaleźć można natomiast dużo słów obrazowych, metafor, pytań i porównań, np. „Nauka mądrego jest źródłem życia, aby uniknąć sidła śmierci” (Prz 13,14), lub „Jak pasterz z lwiej paszczy ratuje tylko dwie nogi albo koniec ucha, tak nieliczni uratowani będą synowie Izraela...” (Am 3,12). O Salomonie jest powiedziane, że tworzył *parabolai* – „przypowieści”. W apokaliptyce pojawiają się obrazowe sny, które następnie alegoryzowane są przez aniołów. Zdaniem F. Fiebiga i D. Flussera (uczony żydowski) Jezus należał do pierwszej generacji wielkich narratorów judaistycznych, opowiadających przypowieści¹⁰. Większość rabinackich meszolim (w formie spisanej – wszystkie) pochodzi z czasów późniejszych, ale około 300 przypowieści przypisuje się pierwszej generacji Tannaim (I w. przed Chr. - do ok. 90 r. po Chr.). Mają one mniej rozwiniętą formę, są mniej stereotypowe, ale już istnieją¹¹.

Od czasów Jülichera (a więc od przełomu XIX/XX wieku) zdawano sobie sprawę z wpływu starotestamentalnych i judaistycznych przypowieści na opowiadania Jezusa¹², natomiast nie dostrzegano paralel wśród przypowieści hellenistycznych¹³. Jako paralełę gatunku Jülicher cytował jednak bajkę Ezopa i jej recepcję przez Arystotelesa (*Retoryka* 2,20)¹⁴. Protestował przeciwko temu Fiebig: „Jezus nie był filozofem. Nigdzie nie znajdziemy w Jego słowach abstrakcyjnych wywodów, naukowych rozpraw, itp. Także apostołowie i ewangelici nie byli filozofami. Ich wykształcenie, ich sposób myślenia i wyrażania się nosi stempel żydowskiej specyfiki, którą tylko wtedy można zrozumieć,

¹⁰ F. FIEBIG, *Die Gleichnisreden Jesu im Lichte der rabbinischen Gleichnisse des neutestamentlichen Zeitalters. Ein Beitrag zum Streit um die „Christusmythe“ und eine Widerlegung der Gleichnisrede Jülicher*, Tübingen 1912, 269nn.; D. FLUSSER, *Die rabbinischen Gleichnisse und der Gleichniserzähler Jesus*. I. Teil: *Das Wesen der Gleichnisse* (Judaica et Christiana 4), Bern 1981, 22ü.

¹¹ Por. J. TRELA, *dz. cyt.*, 48, który powołuje się na badania, które na ponad 1400 fragmentach przeprowadził R.M. JOHNSTON, "Parables among the Pharisees and Early Rabbis", w: J. NEUSNER, *A History of the Mishnaic Law of Purities*. Part XIII: *Miqvaot*, Leiden 1976, 224. Por. TENZE, "The Study of Rabbinic Parables: Some Preliminary Observations", w: *SBL Seminar Papers*, Missoula, Montana 1976, 337-357. Wielki autorytet w zakresie badań nad przypowieściami, J. Jeremias był przekonany, że przypowieści Jezusa były czymś zupełnie nowym. Podaje on, że z czasów przed Jezusem w literaturze rabinicznej nie przekazano ani jednej przypowieści, tylko dwa obrazowe słowa rabbiiego Hillela (około 20 r. przed Chr.): żartobliwe porównanie ciała z posiłkiem i duszy z gościem. Rabban Jochanan ben Zakkai (około 80 r. po Chr.) był pierwszym rabinem, u którego znajdujemy przypowieść. J. JEREMIAS, *Die Gleichnisse Jesu*, Göttingen 1947. 1998¹¹. Korzystam z wydania 1988¹⁰, 9.

¹² Por. D. DORMEYER, *Das Neue Testament im Rahmen der antiken Literaturgeschichte*, Darmstadt 1993, 141, który powołuje się na badania Jülichera [2/1899 = 1976], Fiebiga [1904], Oesterleya [1936], Dschulnigga [1988].

¹³ Do wyjątków należały opracowania: K.G. ECKART, "Plutarch und seine Gleichnisse", *ThViat* 11(1966-1972=1973)60; K. BERGER, *Hellenistische Gattungen im Neuen Testament* (ANRW II 25.2), Berlin 1984, 1111n.

¹⁴ A. JÜLICHER, *Die Gleichnisreden Jesu*, (t. 1-2, Tübingen 1886-1899 =) Darmstadt 1976, 1, 94n.

jeśli się mówi i myśli jak Hebrajczycy, jak ludzie Wschodu, Aramejczycy, Syryjczycy, Arabowie. Prawdziwy Żyd i człowiek Wschodu myśli konkretnie, pogładowo, nie abstrakcyjnie. Nie myśli on po szkolnemu, ani schematycznie, filozoficznie, systematycznie, lecz na sposób ludowy, żywo, niesystematycznie. Patrzy na szczegóły, na konkrety. Czuje sprawy ogólne, nie jest jednak w stanie wyrazić ich w słowach ani stworzyć teorii”¹⁵. Oświeceniowe przeciwstawianie naiwnego, pierwotnego judaizmu zracjonalizowanemu hellenizmowi (pogląd Herdera) odniesiono także do przypowieści i ten stan trwał, poprzez Jeremiasa, aż do Wedera¹⁶, czyli do 1978 r.

Arystoteles rozróżniał dwie odmiany przykładów: fakty historyczne przytoczone przez mówcę oraz wymyślone przez niego sytuacje. W drugiej odmianie wyróżniał przypowieść i bajkę¹⁷. Kwintylijan dokonał dalszych rozróżnień wśród przypowieści. Odróżniał mianowicie *przykład przypowieściowy* (*similitudo* = podobieństwo) od *paraboli*, którą dzielił z kolei na *obrazowe porównanie* (= *przypowieść w sensie ścisłym*) i *odległą historię* (= *parabola*)¹⁸. Do rozróżnień Kwintylijana nawiąże pod koniec XIX wieku Jülicher.

3. Definicje przypowieści

Można znaleźć wiele definicji przypowieści. Są one odzwierciedleniem rozwoju badań nad tym gatunkiem literackim. Ks. Jan Stępień w *Podręcznej Encyklopedii Biblijnej* podał następujące określenie: „Przypowieścią właściwą (zgodnie z L. Fonckiem, M. Meinertzem, A. Fernandezem) nazywamy opowiadanie zamknięte, zaczerpnięte na ogół z codziennego życia, które przy pomocy porównania ma wyjaśnić jakąś naukę moralną lub prawdę nadprzyrodzoną”¹⁹. Warto zacytować także trzy wyjaśnienia tegoż autora:

„1. przypowieść jako opowiadanie stanowiące pewną całość, niezależną od kontekstu literackiego, różni się od zwykłego porównania, które z tym kontekstem jest ściśle powiązane;

2. różni się od baśni zarówno treścią opowiadania (obraz), zaczerpniętą przeważnie z życia ludzkiego i dlatego zawsze prawdopodobną (w baśni występują obrazy fantastyczne, np. Sdz 9,7-15; 2 Krl 14,9; 2 Krn 25,18), jak i tym, że objaśnia naukę moralną i prawdę nadprzyrodzoną (baśń przedstawia naukę czysto naturalną);

3. różni się wreszcie od alegorii przez to, że opiera się na porównaniu i jest właściwie rozwiniętym porównaniem, podczas gdy alegoria – to szereg przenośni (metafor) lub jedna rozwinięta przenośnia”²⁰. Definicja i wyjaśnienia ks. Stępnia opierają się w sposób oczywisty na rozróżnieniach Jülichera.

¹⁵ F. FIEBIG, *dz. cyt.*, 126.

¹⁶ H. WEDER, *Die Gleichnisse Jesu als Metaphern. Traditions- und redaktionsgeschichtliche Analysen und Interpretationen* (FRLANT 120), Göttingen 1978, 5.

¹⁷ ARYTOTELES, *Retoryka*, 2, 20, tł. H. Podbielski, Warszawa 2004, 141.

¹⁸ Por. D. DORMEYER, *dz. cyt.*, 143n.

¹⁹ J. STĘPIEŃ, "Przypowieść", w: *Podręczna Encyklopedia Biblijna*, t. 2, Poznań 1959, 366.

²⁰ *Tamże*, 366n.

Nowy akcent zauważyć można w definicji przypowieści, którą sformułował Charles Harold Dodd: „Przypowieść to metafora lub porównanie nawiązujące do faktów ze świata przyrody lub codziennego życia, przyciągające uwagę swoją wewnętrzną dynamiką lub dziwnością i zaskakującym zastosowaniem, skłaniając w ten sposób słuchaczy do aktywnego myślenia”²¹. Dodd dopuszcza możliwość, że przypowieść może być metaforą lub porównaniem.

Na rozróżnieniach A. Jülichera oparte są definicje J.R. Donahue zamieszczone w *Katolickim komentarzu biblijnym*. Znajdujemy tam najpierw stwierdzenie, że do podstawowych figur stylistycznych retoryki należą porównanie i metafora. Przy *porównaniu* jedna rzecz porównana jest z drugą innego rodzaju, a podobieństwo wyrażone jest przez słowa „jak” lub „podobny”; np. Jezus posłał uczniów „jak owce między wilki” (Łk 10,3). Przy *metaforze* (od gr. *metaferrein* - „przenosić”) cechy jednej rzeczy są przypisane bezpośrednio drugiej, bez wyraźnego porównania, np. „Wy jesteście światłem świata” (Mt 5,14) lub „strzeżcie się kwasu faryzeuszów” (Mk 8,15).

*Przypowieść jest niejako rozwiniętym porównaniem, w którym opowiadanie, choć fikcyjne, jest bliskie życiu (inaczej niż w bajce)*²². Formuła wprowadzająca do przypowieści ewangelicznych brzmi najczęściej „Podobne jest królestwo niebieskie do...” (w Mt w 10 przypowieściach o królestwie; w Mk i Łk po 2 razy). Przedmiotem porównania nie jest jednak umieszczone następnie słowo, lecz opisana sytuacja.

Metafora (czyli „przenosić”) może być rozwinięta w alegorię. *Alegoria to rozwinięta metafora lub seria metafor, mniej jasna i bardziej aluzyjna od przypowieści*²³. W alegorii ważny jest każdy szczegół lub postać; często mają one ukryte znaczenie (np. Mk 4,13-20).

Opublikowany przez polskich językoznawców *Słownik rodzajów i gatunków literackich* podaje, że przypowieść jest „najczęściej określana jako krótka opowieść, z której można wydobyć sens moralny poprzez przykład, podobieństwo (to właśnie znaczą łacińska jej nazwa *similitudo*) lub alegorię. Jej cel jest dydaktyczny, zwykle związany z etyką. ...*Parabola* uważana za pojęcie synonimiczne *przypowieści* jest w istocie pojęciem od niej szerszym, bo obejmuje zarówno przypowieści, jak i przysłowia, ludowe powiedzenia i sentencje życiowe. Natomiast *przypowieść ewangeliczna* oznacza porównanie rozwinięte w opowiadanie. Jak rzecz ma się w obrazie, tak ma się w porządku nadnaturalnym, w sprawach prawd dogmatyczno-moralnych o królestwie Bożym, którego istotę Chrystus stara się przekazać słuchaczom nie drogą abstrakcyjnych definicji, lecz poprzez opowiadanie, którego treść odnosi się do głoszonych prawd. Tu także widać, że nie należy utożsamiać przypowieści z alegorią. W przypowieści całość odnosi się do całości, natomiast w alegorii raczej szczegóły do szczegółów”²⁴.

²¹ C.H. DODD, *The Parables of the Kingdom*, New York 1961, 5. W tłumaczeniu J. Marzęckiego: “W swej najprostszej formie przypowieść jest metaforą czy porównaniem zaczerpniętym z natury lub życia powszedniego, frapującym słuchacza swym żywym bądź dziwnym charakterem i pozostawiającym umysł w dostatecznej niepewności co do swego ścisłego zastosowania, by stać się zaczynem żywej myśli”. C.H. DODD, *Przypowieści o Królestwie*, tł. J. Marzęcki, Warszawa 1981, 12.

²² Por. J.R. DONAHUE, *art. cyt.*, 2107.

²³ *Tamże*.

²⁴ W. OSTROWSKI, "Przypowieść", w: *Słownik rodzajów i gatunków literackich*, red. G. GAZDA, S. TYNECKA-MAKOWSKA, Kraków 2006, 617n.

W oparciu o określenie zaproponowane przez Rüdigera Zymnera²⁵ (w VI tomie *Historisches Wörterbuch der Rhetorik* z 2003 roku) R. Zimmermann w opublikowanym w 2007 r. *Kompendium der Gleichnisse Jesu - Kompendium przypowieści Jezusa* podaje następującą definicję, która obowiązuje w *Kompendium*: „Parabola to krótki, narracyjny, zmyślony tekst, który w opowiadanym świecie odniesiony jest do znanej rzeczywistości, ale poprzez pośrednie lub wyraźne sygnały przekazu pozwala rozpoznać, że znaczenie opowiadanego tekstu należy odróżnić od jego dosłownego brzmienia. W swojej strukturze apelacyjnej tekst ten wzywa czytelnika lub czytelniczkę do dokonania metaforycznego transferu znaczenia, który sterowany jest przez informacje kontekstualne”²⁶.

4. Cechy charakterystyczne gatunku literackiego „przypowieść”

R. Zimmermann wskazuje następujące cechy charakterystyczne gatunku literackiego „parabola”: narracyjność, fikcyjność, realizm, metaforyczność, apelacyjność, związek z kontekstem²⁷.

Donahue stwierdza, że Jezus „stosował realistyczne obrazy z życia codziennego, które przyciągały uwagę jego słuchaczy żywością i barwnością narracji...Przypowieści prowokują pytania, niepokoją, zmuszają słuchaczy do refleksji i poszukiwań”²⁸. Zwraça on szczególną uwagę na trzy cechy przypowieści Jezusa.

- Obrazy z życia codziennego. W przypowieściach Jezusa żywo odmalowane jest życie zwykłych ludzi tamtej epoki. Przypowieści pokazują wiejskie środowisko Galilei, uprawę roli, pasterzy, życie domowe toczące się w zwykłych, jednoizbowych chatkach (Łk 11,5-8). Małe polećka otoczone są murem i zaroślami (Mk 4,4-7). Ludziom zagraża susza i powódź. Jezus widzi życie oczyma „anawim”, biednych i pokornych mieszkańców kraju.

Życie codzienne wplecione jest w narracje o różnej długości, z zastosowaniem ludowych technik opowiadania. Jedną z nich jest występowanie trzech postaci (częste w opowiadaniach popularnych i żartach). Trzem sługom powierzono talenty; trzej ludzie mijają ofiarę zbójców. Przypowieściom brak czasami zakończenia czy rozwiązania – nie wiemy, czy półmartwy człowiek wyzdrowiał (Łk 10,37), czy pogodzili się bracia z przypowieści o synu marnotrawnym (Łk 15,32). W przypowieściach brakuje motywacji psychologicznej.

- Paradoksalność przypowieści. Z jednej strony przypowieści realistycznie opisują życie codzienne, a z drugiej przedstawiają paradoksalne sytuacje. Żniwo było nie tylko obfite, lecz wręcz niezwykle (Mk 4,8). Bogaci gospodarze raczej nie kompensują nieobecności spodziewanych gości zaproszeniem ubogich, ułomnych i niewi-

²⁵ R. ZYMNER, "Parabel", w: *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, red. J. RITTER, t. VI, Basel 2003, 502-514, 502.

²⁶ R. ZIMMERMANN, "Die Gleichnisse Jesu. Eine Leseanleitung zum Kompendium", w: *Kompendium der Gleichnisse Jesu*, red. R. ZIMMERMANN i in., Gütersloh 2007, 25.

²⁷ *Tamże*, 25-28.

²⁸ J.R. DONAHUE, *art. cyt.*, 2110.

domych (Łk 14,21). Zapłacenie najpierw wynajętym na końcu (Mt 20,8) rodzi podejrzenie, że zdarzy się coś nadzwyczajnego.

- Wezwanie do decyzji. W procesie przekazu przypowieści otrzymywały różne zastosowania i interpretacje. Są one poliwalentne, od różnych odbiorców oczekują różnej interpretacji. Przypowieści oczekują odpowiedzi. Ujmując swoje orędzie w formie przypowieści, Jezus wzywa ludzi do dobrowolnej odpowiedzi, a przez to ryzykuje także odrzucenie²⁹.

5. Krytyka klasyfikacji Jülichera

Adolf Jülicher dokonał klarownego podziału przypowieści (które ściśle odróżniał od alegorii) wyróżniając wśród nich „przypowieści właściwe” (*Gleichnis im engeren Sinn*), „parabole” (*Parabel*) i „pouczające przykłady” (*Beispielerszählung*)³⁰. Zgodnie z tym podziałem przypowieść właściwa opowiada w czasie teraźniejszym jakieś zdarzenie z codziennego życia, które wielokrotnie może się zdarzyć, natomiast parabola opowiada w aoryście, czyli greckim czasie przeszłym, jakiś nadzwyczajne, wyjątkowe wydarzenie³¹. Do pouczających przykładów zakwalifikowane zostały tylko cztery teksty z Ewangelii Łukasza: o miłosiernym Samarytaninie (Łk 10,29-37; o zamożnym rolniku (Łk 12,16-21), o bogaczu i Łazarzu (Łk 16,19-31), o faryzeuszu i celniku (Łk 18,9-14).

Podział Jülichera zyskał powszechną akceptację, zwłaszcza wśród egzegetów niemieckojęzycznych (choć był też modyfikowany, np. Bultmann dodał obrazowe słowa). Jednak ostatnio coraz częściej jest krytykowany ze względu na trudne do ustalenia kryteria klasyfikacji. Wydawałoby się, że łatwym do rozróżnienia jest kryterium czasowe. Tymczasem w wielu tekstach obserwujemy użycie różnych czasów: najpierw jest czas teraźniejszy, później przeszły („skarb ukryty w roli”, Mt 13,44; „czuwający słudzy”, Łk 12,35-38; „chleb dla psów”, Mk 7,27n). Ten sam tekst jest czasami przekazany w różnym czasie w synoptycznych tekstach paralelnych. Np. przypowieść o ziarnku gorczycy w Mk 4,30-32 opowiedziana jest w czasie teraźniejszym, natomiast w Łk 13,18n i Mt 13,31n w aoryście (czyżby Mateusz i Łukasz „właściwą przypowieść” chcieli przekształcić w „parabolę”?). Czasami trudno jest też ustalić, co w starożytności uchodziło za zwykłe, codzienne, a co traktowane było jako nadzwyczajne. Granice między codziennością a niepowtarzalnością są niejednokrotnie płynne. Nadto zwraca się uwagę, że ewangeliści używają tylko dwóch terminów na określenie tekstów przypowieściowych: *parabolē* i *paroimia*; *parabolē* występuje w Ewangeliach synoptycznych, natomiast *paroimia* tylko cztery razy w Ewangelii Jana. Obydwa te terminy są używane w Septuagincie na przetłumaczenie hebrajskiego *māšāl*.

Dlatego nadszedł czas, aby razem z wydawcami *Kompendium przypowieści Jezusa* zaapelować o zaprzestanie rozróżniania w tekstach nowotestamentalnych obrazowych słów, przypowieści właściwych, paraboli czy pouczających przykładów. Spośród tych terminów należy zatrzymać tylko tradycyjne pojęcie „przypowieści” jako nieostry,

²⁹ Tamże, 2110n.

³⁰ A. JÜLICHER, *dz. cyt.*, I, 1910², 25-118.

³¹ Por. R. ZIMMERMANN, *art. cyt.*, 17.22.

nadrzędny termin obejmujący wszystkie formy mowy obrazowej. Zdaniem R. Zimmermanna, najbardziej odpowiednim terminem jest „parabola”, i to właśnie określenie stosowane jest w *Kompendium*³². Ten termin proponują także polscy językoznawcy w cytowanej wyżej definicji. Wydaje się, że lepiej jednak pozostać przy tradycyjnym polskim określeniu „przypowieść” odnosząc je do różnych form mowy obrazowej (jak *mâšâl* w Starym Testamencie). W razie potrzeby można posłużyć się też określeniem „przypowieść właściwa”, nazywając tak najważniejsze przypowieści Jezusa.

6. Liczba i podział przypowieści

Exegeci podają różną liczbę przypowieści. A. Jülicher analizował 53 teksty (28 przypowieści właściwych, 21 paraboli i 4 pouczające przykłady)³³. R. Bultmann zaliczył do przypowieści 56 tekstów (18 obrazowych słów, 17 przypowieści właściwych, 15 paraboli, 6 pouczających przykładów, do których włączył także Łk 14,7-11 i Łk 14, 12-14)³⁴. J. Jeremias brał pod uwagę 41 tekstów³⁵. Otto Knoch wyliczył 36 tekstów, wśród nich cztery przypowieści podwójne, dochodząc w sumie do 40 przypowieści³⁶. Detlev Dormeyer ograniczył liczbę przypowieści do 36³⁷. Arland Hultgren uwzględnił 38 przypowieści³⁸, a Christian Rose, w wydany niedawno nowym leksykonie biblijnym - 43³⁹. Autorzy *Kompendium* analizują 104 przypowieści Jezusa, wliczając do nich także teksty z Ewangelii według św. Jana, Ewangelii Tomasza oraz *agrafa*, czyli wypowiedzi Jezusa nie zapisane w Nowym Testamencie⁴⁰. Różna liczba przypowieści jest konsekwencją rozmaitego rozumienia gatunku literackiego przypowieści (np. często nie są uwzględniane mniejsze przypowieści, przez Bultmanna nazwane „obrazowymi słowami”), różnego traktowania przypowieści wielokrotnie przekazanych oraz różnic co do zakresu źródeł (uwzględnianie apokryfów w *Kompendium*).

Dokonywano różnych podziałów przypowieści. Jak już wiadomo, według klasyfikacji A. Jülichera należy je dzielić na „przypowieści właściwe”, „parabole”, „pouczające przykłady”. Bultmann dodał „obrazowe słowa”. Dość jasny jest podział według „pól obrazów”; „pole dające obraz” jest podstawą tematycznego podziału. W tym wypadku można wyróżnić przypowieści o wzroście (np. Mk 4,26-29; Mt 13, 24-30; J 12,24), przypowieści o żniwach (Q = Łk 6, 43-45; 10, 2; 12, 24 i par. w Mt; J 4, 35-38; EwTm 63); przypowieści o sługach bądź niewolnikach (Q=Łk 12,42-46 i par. w Mt; Mk 13, 33-

³² *Tamże*, 17-23.

³³ A. JÜLICHER, *dz. cyt.*, II, 1910², VIIIn.

³⁴ R. BULTMANN, *Die Geschichte der synoptischen Tradition* (FRLANT 29), Göttingen 1995¹⁰, 181-193.

³⁵ J. JEREMIAS, *dz. cyt.*, 7. 242.

³⁶ O. KNOCH, *Wer Ohren hat, der höre. Die Botschaft der Gleichnisse Jesu. Werkbuch zur Bibel*, Stuttgart 1987³, zob. spis treści, s. 5n.

³⁷ D. DORMEYER, *dz. cyt.*, 149n.

³⁸ A.J. HULTGREN, *The Parables of Jesus. A Commentary*, Cambridge 2000, 3.

³⁹ C. ROSE, "Gleichnis", w: O. BETZ, B. EGO, W. GRIMM, (red.), *Calwer Bibellexicon*, t. 1, Stuttgart 2003, 450.

⁴⁰ R. ZIMMERMANN, *art. cyt.*, 29.

37; Łk 17, 7-10; Mt 18, 23-35; J 8, 35 i in.); przypowieści o uczcie (np. Mk 2, 18-20 i par., Łk 14, 7-11; Mt 22, 1-14; Mt 25, 1-13); przypowieści o zwierzętach (Mt 7,6; 13, 47n; J 10, 1-5; EwTm47, 1; Agr⁴¹ 165. 208).

Można też sklasyfikować przypowieści według źródeł, z których pochodzą; Hans J. Klauck nazwał taki podział najmniej kłopotliwym (*am unverfänglichsten*). Wyróżnia się wtedy przypowieści pochodzące ze źródła Q, z Ewangelii według św. Marka, z materiału własnego Ewangelii Mateusza, z materiału własnego Ewangelii Łukasza. Taki podział zastosowany został w *Kompendium przypowieści Jezusa*, ale dodane zostały parable z Ewangelii według św. Jana, z Ewangelii Tomasza oraz z agrafów.

7. Występowanie przypowieści w Ewangeliach

Zgodnie z propozycją autorów *Kompendium przypowieści Jezusa* rezygnujemy z wyróżniania „przypowieści” i „parabol”⁴². Wyliczone zostaną główne przypowieści Jezusa z podaniem miejsc ich występowania⁴³. Uwzględnione zostaną także przypowieści z koptyjskiej *Ewangelii Tomasza* (skrót EwTm). Ponieważ ów zbiór stu czternastu wypowiedzi i przypowieści Jezusa jest niezależny od Ewangelii kanonicznych, stanowi on niezależne źródło tradycji, coraz bardziej cenione w badaniach egzegetycznych.

Przypowieści znajdujące się w czterech Ewangeliach

1. O siewcy (Mk 4, 2-9. 13-20; Mt 13, 3-9. 18-23; Łk 8, 4-8. 11-14; EwTm 9)
2. O ziarnku gorczycy (Mk 4,30-32; Mt 13, 31-32; Łk 13, 18-19; EwTm 20)
3. O przewrotnych rolnikach (Mk 12, 1-12; Mt 21, 33-43; Łk 20, 9-17; EwTm 65)

Przypowieści znajdujące się w trzech Ewangeliach

4. O skłóconym domu (Mk 3, 23-26; Mt 12, 25-26; Łk 11,17-18)
5. O drzewie figowym (Mk 13, 28-29 – par. Mt 24, 32-33; Łk 21, 29-31)
6. O zaczynie (Mk 13,33; Łk 13, 20; EwTm 96)
7. O uczcie królewskiej (Mt 22, 1-10; por. Łk 14, 15-24; EwTm 64)
8. O zgubionej owcy (Łk 15, 3-7; Mt 18, 12-14; EwTm 107)

Przypowieści znajdujące się w dwóch Ewangeliach

9. O słudze czuwającym (Mk 13, 33-37 – par. Łk 12, 35-38)
10. O dobrej i złej budowie domu (Mt 7, 24-27; Łk 6, 47-49)

⁴¹ Skrót Agr oznacza „agrafa”. Najobszerniejszy zbiór agrafów w tłumaczeniu na język niemiecki opublikowali Klaus Berger i Christiane Nord w: K. BERGER, C. NORD, "Agrapha", w: K. BERGER, C. NORD (red.), *Das Neue Testament und frühchristliche Schriften*. Übersetzt und kommentiert von K. Berger und C. Nord, Frankfurt 2003³, 1114-1202. Stamtąd pochodzi numeracja agrafów, których jest tam 395. Por. R. ZIMMERMANN, "Parabeln unter den Agrapha", w: TENZE, *Kompendium der Gleichnisse Jesu, dz. cyt.*, 935-939.

⁴² Te dwa określenia zatrzymał np. D. DORMEYER, *dz. cyt.*, 149n. Wylicza on przypowieści dzieląc je na następujące grupy: przypowieści w Ewangelii według Marka, przypowieści ze źródła Q, przypowieści materiału własnego Mateusza, przypowieści materiału własnego Łukasza.

⁴³ Na postawie: R.H. STEIN, "Przypowieści", w: B.M. METZGER, M.D. COOGAN (red.), *Słownik wiedzy biblijnej*, Warszawa 1996, 669n.

11. O słudze wiernym i niewiernym (Mt 24, 45-51; Łk 12, 42-46)
12. O talentach (Mt 25, 14-30; por. Łk 19, 12-27)
13. O chwaście w pszenicy (Mt 13, 24-30. 36-43; EwTm 57)
14. O skarbie w roli (Mt 13, 44; EwTm 109)
15. O perle (Mt 13, 45-46; EwTm 76)
16. O sieci (Mt 13, 47-50; EwTm 8)
17. O zamożnym głupcu (Łk 12, 16-21; EwTm 63)

Przypowieści znajdujące się w jednej Ewangelii

18. O zasiewie (Mk 4, 26-29)
19. O nielitościwym dłużniku (Mt 18, 23-35)
20. O robotnikach w winnicy (Mt 20,1-16)
21. O dwóch synach (Mt 21, 28-31)
22. O braku stroju weselnego (Mt 22, 11-14)
23. O pannach roztropnych i nierozsądnych (Mt 25,1-13)
24. O owcach i kozłach (Mt 25,31-46)
25. O dwóch dłużnikach (Łk 7, 41-43)
26. O miłosiernym Samarytaninie (Łk 10,30-37)
27. O natrętnym przyjacielu (Łk 11, 5-8)
28. O głupim bogaczu (Łk 12, 16-21)
29. O nieurodzajnym drzewie figowym (Łk 13, 6-9)
- 30-31 Podwójna przypowieść o budowie wieży i prowadzeniu wojny (Łk 14, 28-33)
32. Przypowieść o zagubionej drachmie (Łk 15, 8-10)
33. O synu marnotrawnym (Łk 15, 11-32)
34. O obrotnym rządcy (Łk 16, 1-8)
35. O bogaczu i ubogim Łazarzu (Łk 16, 19-31)
36. Przypowieść o sługach (Łk 17, 7-10)
37. O niesprawiedliwym sędzim i natarczywej wdowie (Łk 18, 1-8)
38. O faryzeuszu i celniku (Łk 18, 9-14).

Warto jeszcze wymienić teksty z Ewangelii według św. Jana, które w *Kompendium przypowieści Jezusa* zakwalifikowane zostały jako parable:

1. Jezus jako nowa świątynia (J 2,19)
2. Narodziny z wysoka (J 3, 3-7)
3. Wiejący wiatr (J 3,8)
4. O wodzie żywej (J 4,13n)
5. O bliskich żniwach (J 4, 35-38)
6. O nauce Syna (J 5, 19-23)
7. O chlebie życia (J 6,32-40.48-51)
8. O niewolniku i synu (J 8, 35)
9. O pasterzu i owcach (J 10, 1-5)
10. O bramie (J 10, 7-10)
11. O dobrym pasterzu i najemniku (J 10, 12n)
12. O chodzeniu za dnia i w nocy (J 11, 9n)
13. O obumierającym ziarnie pszenicy (J 12,24)

14. O słudze i panu (J 13, 16)
15. Mieszkania w domu Ojca (J 14, 1-4)
16. Krzew winny, właściciel winnicy i winna latorośl (J 15, 1-8)
17. O słudze i panu (J 15, 20)
18. Rodząca kobieta (J 16, 21n)

Kompendium przypowieści Jezusa wylicza także 41 paraboli w Ewangelii Tomasza oraz 15 paraboli przekazanych w agrafach.

Wnioski wynikające z zestawienia:

a. Nieliczne są przypowieści, które występują we wszystkich Ewangeliiach synoptycznych.

b. Ewangelia Marka słusznie nazywana jest „Ewangelią czynów”, a nie słów Jezusa. Zawiera najmniej przypowieści (sześć) Tylko jedna przypowieść (4,26-29, o zasiewie) występuje wyłącznie w tej Ewangelii.

c. Ewangelie Mateusza i Łukasza mają dużo wspólnych przypowieści, nie występujących w Ewangelii Marka. Ten fakt tłumaczy się tym, że obaj korzystali niezależnie od siebie ze wspólnego źródła Q.

d. Duża ilość przypowieści występuje tylko w Ewangelii Łukasza. Miał on prawdopodobnie do dyspozycji jeszcze inne spisane źródła, z których korzystał bez wprowadzania większych zmian.

e. Dawniej uważano, że w Ewangelii Jana znajdują się tylko dwie przypowieści: 10,1-30: o dobrym pasterzu; 15,1-10: o krzewie winnym, właścicielu winnicy i winnej latorośli. Przyjmowano, że częściej występują u Jana obrazowe wypowiedzi. Autorzy *Kompendium przypowieści Jezusa* doliczyli się w czwartej Ewangelii 18 parabol (czyli przypowieści).

Warto w tym miejscu zacytować stwierdzenie zaczerpnięte z *Słownika wiedzy biblijnej*: „Większość uczonych jest zgodna, że w przypadku przypowieści mamy do czynienia z autentycznymi przekazami nauk Jezusa”⁴⁴. Wcześniej zakotwiczenie przypowieści w życiu Jezusa wykazywał zwłaszcza Joachim Jeremias. Każda z nich wypowiedziana została w konkretnej sytuacji życia Jezusa⁴⁵.

8. Charakterystyka przypowieści w poszczególnych Ewangeliiach

Marek

Komentatorzy wyliczają zazwyczaj sześć, podanych wyżej, przypowieści przekazanych w Ewangelii Marka⁴⁶. Ponadto doszukują się dość dużej liczby powiedzeń przypowieściowych, np. o łacie na ubraniu i starych bukłakach (2,21-22), wypowiedzi na

⁴⁴ R.H. STEIN, *tamże*, 668.

⁴⁵ J. JEREMIAS, *dz. cyt.*, 14.

⁴⁶ Charakterystyka przypowieści w Ewangelii Marka, Mateusza i częściowo Łukasza na podstawie J.R. DONAHUE, *dz. cyt.*, 2112n.

temat Belzebuba, nazwane wprost *parabolai* w Mk 3,23, zagadka o tym, co zanieczyszcza (7,1-23, nazwana także *parabolē* w Mk 7,17), logia z Mk 4,21-25. Dwie przypowieści nazwane są przypowieściami o królestwie (4,26-29. 30-32). Świat przypowieści Ewangelii Marka to wieś, rolnictwo, zjawiska przyrody. Tylko w jednej przypowieści występują aktywne postacie (12,1-11, zalicza się ją do tzw. przypowieści dramatycznych).

Mateusz

Mateusz przekazał znacznie więcej przypowieści i powiedzeń przypowieściowych. Wśród nich dużo jest przypowieści dramatycznych, z aktywnymi postaciami.

Mateusz lubi przesadę: Markowy krzak (Mk 4,32) staje się drzewem (Mt 13,32); skarb i perła są bezcenne (Mt 13,44-46); talenty powierzone sługom odpowiadają zarobkom z 30, 60 lub 150 lat (Mt 25,15; por też dziesięć tysięcy talentów z Mt 18,24). Przypowieści z Ewangelii Mateusza cechuje zamiłowanie do obrazów apokaliptycznych, podkreślających przełom wywołany nauczaniem Jezusa. Przypowieści Mateusza zawierają więcej elementów alegorycznych niż przypowieści w pozostałych Ewangeliach.

O ile Marek akcentuje potężne czyny Jezusa, Mateusz kładzie nacisk także na Jego nauczanie: Jezus jest Mesjaszem czynu i słowa.

Łukasz

W Ewangelii Łukasza znajdują się charakterystyczne przypowieści, przekazujące ważne elementy nauki Jezusa: o miłosiernym Samarytaninie (10,30-37), synu marnotrawnym (15,11-32), bogaczu i Łazarzu (16,19-31). W przypowieściach zaczerpniętych z Marka Łukasz zwrócił szczególną uwagę na stosunki międzyludzkie, mniej akcentując przyrodę. Łukasz unika alegorii, jego przypowieści są realistyczne. Często promują szokujące zachowania, które powinni naśladować uczniowie Jezusa. Najwięcej przypowieści, zwłaszcza występujących tylko w tej Ewangelii, zamieszczonych zostało w sekcji podróży (Łk 9,51-19,27).

Łukasz lubi wykorzystywać przypowieści Jezusa do akcentowania wymagań etycznych. Czyni to przez dodanie upomnień lub żądań; por. Łk 12,21 („Tak będzie z każdym, kto gromadzi skarby dla siebie, a nie jest bogaty przed Bogiem”); 14,33 („Tak więc każdy z was, kto nie wyrzeka się wszystkiego, co do niego należy, nie może być Moim uczniem”); 16,9 („Uczyńcie sobie przyjaciół niegodziwą mamoną”); 18,8b („Czy jednak Syn Człowieczy zastanie wiarę na ziemi, gdy przyjdzie?”); nadto Łk 17,22-37; 18,14b⁴⁷.

Ewangelia Tomasza

Spośród przypowieści znajdujących się w Ewangelii Tomasza część ma paralele w Ewangeliach synoptycznych, inne występują tylko w tym piśmie. Cechą charaktery-

⁴⁷ Por. O. KNOCH, *dz. cyt.*, 52n.

styczną przypowieści z tej Ewangelii jest brak wyjaśnień alegorycznych. Jej badacze nie są zgodni co do tego, czy przekazuje ona niezależną od synoptyków tradycję Jezusa, czy stanowi jej nową wersję, przereklamowaną dla potrzeb gnostyków (indywidualizacja, wiedza tajemna, przygłuszenie eklezjologicznych naniesień)⁴⁸.

9. Cel wygłoszenia przypowieści Jezusa

W Ewangelii według św. Marka trudność sprawia tekst Mk 4, 11-12:

„Wam dana jest tajemnica królestwa Bożego, tamtym zaś, z zewnątrz, wszystko przekazywane jest w przypowieściach, *dlatego że, patrząc widzą, ale nie dostrzegają, słuchając, słyszą, ale nie rozumieją, żeby się nie nawrócić i nie otrzymać przebaczenia*”.

Od czasów starożytnych dyskutowano nad sensem tego stwierdzenia. Przedmiotem polemik były zwłaszcza występujące w Mk 4,12 spójniki: *hina*, rozpoczynający cytat z Iz 6, 9, oraz *mēpote* - czy wprowadzają one zdania celowe (należy tłumaczyć *aby*), czy skutkowe (należy tłumaczyć *dlatego że*). Wielu Ojców Kościoła uważało, że Jezus posługiwał się zagadkową przypowieścią, aby zgodnie z Iz 6, 9n karać zaślepienie i zatwardziałość Żydów, ale już Jan Chryzostom podkreślał, że celem przypowieści było oświecanie a nie zaciemnianie⁴⁹. Giuseppe Riccietti stwierdził: „Wyraz ‘aby’ (*hina*) zachowuje więc u wszystkich trzech synoptyków to znaczenie, jakie posiada w oryginalnym hebrajskim Izajasza; nie rozpoczyna zdania celowego, nie wyraża żadnego zamiaru, lecz jedynie surowe napomnienie i jakby zbawienną groźbę”⁵⁰.

R.H. Stein zauważył, że głównym powodem wygłaszania przypowieści przez Jezusa było to, że miały one być ilustracją Jego nauczania. Podaje też aż cztery wyjaśnienia trudnego tekstu Mk 4, 10-12. Stwierdza najpierw, że najbardziej powszechne wyjaśnienie uważa brak zrozumienia za skutek a nie przyczynę niewiary tych „z zewnątrz”. Po drugie, „przypowieści miały na celu ukrycie orędzia Jezusa przed tymi, którzy byli wrogo do Niego nastawieni – dzięki przypowieściom mógł On publicznie nauczać o królestwie Bożym, a przedstawiciele cesarstwa rzymskiego nie mogli w Jego słowach znaleźć niczego wywrotowego”. Trzeci powód to chęć zainteresowania słuchaczy i przełamania ich wewnętrznego oporu. Bywało tak, że opowieści Jezusa „skłaniały słuchaczy do wydania potępiającego sądu, a następnie odkrywania, że ten sąd odnosi się do nich samych (por. 2 Sm 12,1-4; Mt 21, 28-31; Łk 7, 36-50)”. Czwartą przyczyną nauczania w przypowieściach była chęć wsparcia pamięci słuchaczy. Przypowieści łatwo było zapamiętać⁵¹.

⁴⁸ Por. H.J. KLAUCK, "Gleichnis, Gleichnisforschung", w: *Neues Bibel-Lexicon*, red. M. GÖRG, B. LANG, t. 1, Zürich 1991, 855.

⁴⁹ *In Matth. hom.* 45(46) 2, PG 58, 473.

⁵⁰ G. RICCIOTTI, *Życie Jezusa Chrystusa*, tł. J. Skowroński, Warszawa 2000², 387. To stwierdzenie przejął J. STĘPIEŃ, "Przypowieść", w: *Podręczna Encyklopedia Biblijna*, red. E. DĄBROWSKI, t. 2, Poznań 1959, 369.

⁵¹ R.H. STEIN, *art. cyt.*, 668.

W tekście Mk 4, 11 uczniom Jezusa przeciwstawieni są „tamci z zewnątrz”. Zdaniem niektórych egzegetów współczesnych, są to ludzie nienależący do chrześcijańskiej wspólnoty, którzy wprawdzie słyszą przypowieści, ale nie rozumieją tej zaszyfrowanej mowy⁵². Inni uważają, że ludzie „z zewnątrz” to osoby, które już podjęły decyzję, i to przeciw Jezusowi. Przeciwno zdecydowanej niewierze nie pomogą żadne argumenty ani żadne nauczanie. Naukę Jezusa może zrozumieć tylko ktoś, kto Go naśladuje i jest Jego uczniem, a nie ktoś, kto stoi „na zewnątrz”. To określenie z pewnością nie odnosi się do „tłumu ludzi” z 4, 1 (3, 7n) ani do całego narodu żydowskiego, lecz do tych, którzy odrzucają Jezusa i są wrogo ustosunkowani do Niego⁵³.

Stwierdzenie z Mk 4, 11 uzasadnione jest cytatem biblijnym, ale niedosłownym. Cytat z Iz 6, 9n dość mocno odbiega zarówno od tekstu hebrajskiego jak i LXX, zgadza się natomiast z wersją Targumu. Marek zacytował stosowaną w synagogach izraelskich parafrazę tekstu Izajasza dzieląc także pogląd rabinów, że zakończenie wersetu Iz 6, 10 rozumieć należy w sensie „że Bóg przebaczy ludowi, jeśli się nawróci”⁵⁴. L. Schenke stwierdza, że Jezus mówi posługując się zagadkami nie dlatego, że chce zatwardzać, lecz ponieważ taki sposób nauczania odpowiedni jest dla ukrytego charakteru królestwa Bożego, które jest tematem przepowiadania Jezusa. Zatwardziałość nie jest następstwem zagadkowego nauczania Jezusa, lecz je wyprzedza. Jej złą konsekwencją jest to, że uniemożliwia zrozumienie zagadkowej nauki. Wina leży w zatwardziałym człowieku; ale zagadkowe nauczanie uruchamia ten nieszczęsny mechanizm winy i konsekwencji, przy którym śruba zatwardziałości coraz bardziej się zaciska. Tylko nawrócenie mogłoby ją rozluźnić (por. Mk 1,15)⁵⁵.

Później zostanie to pokazane na Dwunastu. Także oni mają „serce zatwardziałe” (6,52; por. 3,5) i jeszcze „nie zrozumieli” (6, 52; por. 4,12; 7,17; 8,21). Jezus kieruje wobec nich równie ostry zarzut (por. 8,17n) jak wobec tych „zewnątrz”. Ale oni pozostali przy Jezusie lub wrócili na drogę naśladowania (por. 14,28; 16,7). Na ich przykładzie widać, w jaki sposób można zmiękczyć „zatwardziałość serca” i zrozumieć „naukę w przypowieściach”⁵⁶.

10. Wskazania dla interpretacji przypowieści

W dwudziestowiecznych wskazaniach hermeneutycznych dotyczących interpretacji przypowieści opierano się zazwyczaj na ustaleniu Jülichera, że w każdej przypowieści należy szukać myśli głównej, czyli tzw. *tertium comparationis*⁵⁷. W zasadach interpre-

⁵² Por. R.A. GUELICH, *Mark 1-8:26* (WBC 34A), Nashville 1989, 208; P. DSCHULNIGG, *Das Markus evangelium* (ThKNT 2), Stuttgart 2007, 136.

⁵³ L. SCHENKE, *Das Markusevangelium. Literarische Eigenart – Text und Kommentierung*, Stuttgart 2005, 129.

⁵⁴ P. DSCHULNIGG, *tamże*, który powołuje się na J. JEREMIAS, *Gleichnisse* 1977⁷, 13. Zob. H.L. STRACK, P. BILLERBECK, *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*, t. 1, München 1954², 662n.

⁵⁵ L. SCHENKE, *dz. cyt.*, 129.

⁵⁶ *Tamże*.

⁵⁷ Por. np. A. JANKOWSKI, *dz. cyt.*, 19n.

tacji przypominano, że należy: 1) odnaleźć wzajemnie sobie odpowiadające człony porównania, tzn. element ilustrujący (*elementum significans*) i element ilustrowany (*elementum significatum*), 2) opracować wszechstronnie element ilustrujący, korzystając także z innych dyscyplin, np. historii, geografii, biologii, fizyki, itd., 3) znaleźć tzw. *tertium comparationis*, czyli punkt widzenia, z którego dokonuje się porównania, 4) odróżnić rysy główne od drugorzędnych. Przypominano, że w przypowieściach, które posiadają wykładnię proponowaną przez samego Jezusa, rysy drugorzędne nie występują i należy je pomijać.

Także R.H. Stein w *Słowniku wiedzy biblijnej* jako ważną zasadę interpretacji przypowieści podaje: „szukaj głównej myśli przypowieści i nie dociekaj znaczenia szczegółów, chyba że jest to konieczne”. Autor ten podpowiada też, jakie można zadać pytania, by tę myśl główną odnaleźć. 1) Co znajduje się na końcu przypowieści? W większości przypowieści główny nacisk położony jest na koniec opowiadanej historii. 2) O czym się mówi w mowie bezpośredniej? Szczególnie ważne są słowa podane w cudzysłowie. 3) Czemu lub komu poświęca się najwięcej uwagi? Zazwyczaj najwięcej uwagi poświęca się myśli głównej.

Druga zasada interpretacji przypowieści – według Steina – to próba zrozumienia jej znaczenia w pierwotnym kontekście. Trzecia zasada to próba zrozumienia, jak interpretowali przypowieści Jezusa ewangeliści⁵⁸.

Skupianie się wyłącznie na myśli głównej przypowieści, czyli na *tertium comparationis*, uznaje się jednak obecnie za przestarzałą zasadę. W egzegezie należy uwzględniać także pozostałe szczegóły. W nowy sposób podchodzą do przypowieści autorzy *Kompendium przypowieści Jezusa. Zasady interpretacji przypowieści* (s. 32-45) zostały w nim najpierw przedstawione a następnie zastosowane podczas komentowania każdej z nich. W sposób możliwie najkrótszy zasady te można ująć w kilku punktach⁵⁹.

„Przypowieść” należy uważać za nieostry, nadrzędny termin obejmujący wszystkie formy mowy obrazowej, np. obrazowe słowa, przypowieści właściwe, parabole czy pouczające przykłady. Podział Jülichera już nie wytrzymuje krytyki.

Przestarzały już jest postulat Jülichera, by w przypowieściach uwzględniać tylko jeden, jedyny punkt porównania (*tertium comparationis*). Obok myśli głównej ważne są także inne szczegóły.

Przypowieści są także metaforami lub zawierają przynajmniej rysy alegoryczne. Sam Jezus Chrystus mógł być autorem alegorycznych elementów przypowieści.

W przypowieściach Jezusa dowartościować należy elementy narracyjne i metaforyczne.

Konieczne trzeba przeprowadzić analizę uwarunkowań historycznych i społecznych, czyli poznać dokładnie zakres „dawcy obrazu”, tradycji „pól obrazów” oraz kontekstu historycznego i społeczno-kulturalnego poszczególnych przypowieści.

⁵⁸ R.H. STEIN, *art. cyt.*, 669.

⁵⁹ Dokładnie przedstawiam te zasady w opracowaniu *Postulaty post-krytycznej interpretacji przypowieści*, *art. cyt.*

Pamiętać należy, że przypowieści Jezusa znajdują się nie tylko w Ewangeliach synoptycznych. Są one również w Ewangelii według św. Jana, w Ewangelii Tomasza i w agrafach.

Autorzy *Kompendium przypowieści Jezusa* proponują komentować przypowieści Jezusa przeprowadzając kolejno: 1) analizę językowo-narracyjną, uwzględniającą obrazowość przypowieści; 2) analizę społeczno-historyczną, mającą na uwadze zakres „dawcy obrazu”; 3) analizę tła znaczeniowego, czyli tradycji „pól obrazów” (rozpoznanie metafor i symboli); 4) komentarz podsumowujący wcześniejsze etapy interpretacji (horyzont interpretacji); 5) porównanie z przekazem paralelnym i uwzględnienie historii oddziaływania⁶⁰.

* * *

Lekturę niniejszego opracowania należałoby uzupełnić dwoma innymi moimi artykułami, które zasygnalizowałem już w przypisie 5 (*Krótką historią interpretacji przypowieści Jezusa Chrystusa* oraz *Postulaty post-krytycznej interpretacji przypowieści Jezusa*). Dopiero razem wzięte dają one możliwie pełny wgląd we współczesną problematykę przypowieści Jezusa.

CONTEMPORARY INTERPRETATION OF THE PARABLES OF JESUS CHRIST

Summary

The parables of Jesus Christ still belong to the field of interest of the exegetes. The allegorical interpretation and the historical – critical exegesis was followed by the stage of post-critical research, which has resulted in the restructuring of our perception of this literary genre.

The article exposes at first the contemporary look at the parables in the Old Testament and in the Hellenistic literature. Several definitions of a parable are given and the characteristics of this literary genre are indicated. The classification of parables made by Jülicher is criticised and the suggestions for other typologies are indicated. The characteristic features of the parables in the synoptic gospels are briefly presented. The sense of Mt 4, 11-12 is discussed in more details. The article concludes with indications for the interpretation of the parable.

⁶⁰ Podobnego, ale nie identycznego podsumowania dokonał A. NAJDA, "Nowe perspektywy w badaniach nad przypowieściami Jezusa", *Zeszyty Naukowe Stowarzyszenia Bibliistów Polskich* 6(2009) 310.